

До спеціалізованої вченої ради ДФ 17.051.038
при Запорізькому національному університеті

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ель–Бош Даліль Монтаївни

на тему «Економічний механізм регулювання ефективної діяльності

підприємств машинобудування»,

виконану для здобуття ступеня доктора філософії

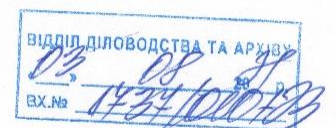
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи

Ефективність економічної діяльності є метою як економічної системи в цілому, так і окремого підприємства. Свідченням ефективної діяльності підприємств є зростання прибутковості, стабільності, економічний розвиток, формування нових напрямів діяльності. В свою чергу, чинники ринкового середовища мають вагомий вплив на ефективність діяльності підприємств та можуть спричинити її погіршення. Тому, задля постійного підвищення ефективності діяльності існує потреба в її регулюванні шляхом впровадження відповідних інструментів.

За сучасних умов вкрай мінливого економічного середовища проблема регулювання ефективної діяльності підприємств не втрачає своєї значущості. Крім того, умови економічної нестабільності, що характерні для економічного середовища України, мають здебільшого негативний вплив на функціонування вітчизняних підприємств машинобудування. Своєчасна, коректна, достовірна діагностика стану підприємств, моніторинг показників ефективної діяльності

підприємств – все, це має стати запорукою стійкості фінансового стану підприємств в умовах змінності політико–економічних, фінансових, соціальних умов. Негативні коливання у показниках економічної ефективності підприємств машинобудування є наслідками залежності підприємств від коливань ринкової кон'юнктури, низького рівня адаптації до змін зовнішнього середовища, недосконалості системи управління підприємствами, відсутності економічного механізму підприємств.

Тому питання формування та використання економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування мають особливу актуальність.

Відсутність єдиних підходів до формування економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування, його оцінки обумовили необхідність розробки теоретико-методичних основ та практичних рекомендацій щодо досліджуваного питання, що підтверджує своєчасність та актуальність дисертаційної роботи Ель–Бош Д.М.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, темами

Додатково підтверджує актуальність дисертаційної роботи Ель–Бош Д.М. те, що роботу виконано відповідно до загального плану науково-дослідних робіт економічного факультету Запорізького національного університету за темами: «Дослідження фінансово-економічного потенціалу Запорізької області» (державний реєстраційний номер 0116U004853); «Механізми вдосконалення процесу управління інвестиційно-інноваційним розвитком регіону» (державний реєстраційний номер 0116U004852). У межах зазначених тем здобувачем розроблено пропозиції щодо регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування Запорізького регіону. Зокрема, практично значимі розробки були запропоновані автором стосовно: методичного підходу для діагностики ефективності економічного механізму підприємств машинобудування;

методичного підходу до оцінки ефективності функціонування економічного механізму підприємств для прогнозування доходних статей від реалізації продукції підприємств, із перевіркою на допустимість значень за критеріями Фішера та Ст'юдента; методичного підходу комплексно-інтегральної оцінки ефективності діяльності підприємств впливу складових показників економічної ефективності діяльності підприємств із застосування процедури ранжування показників за ступенем їх значущості; методичного підходу здійснення процедури моніторингу ефективності економічного механізму підприємств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи, їх достовірність та академічна доброчесність

Проведений аналіз змісту дисертації та публікацій Ель–Бош Д.М. дозволяє констатувати високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

В першу чергу, вони опираються на сучасні теоретичні та практичні економічні дослідження щодо формування та використання економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств. Автором проаналізовано значний обсяг як вітчизняних, так і іноземних наукових досліджень, що дозволило окреслити сучасний стан проблеми та ґрунтовно підійти до розв'язання визначених у дисертаційній роботі завдань.

Для досягнення мети дослідження, автором було використано такі методи, як діалектичний метод пізнання – для уточнення категоріально-понятійного апарату дослідження, метод індукції та дедукції – для дослідження загальних тенденцій у розвитку фінансових результатів господарчих об'єктів, метод порівняння – для зведення різних теоретичних підходів до оцінки ефективності економічної діяльності, метод спостереження – для вивчення стану фінансового обліку і контролю підприємств, групування – для опрацювання аналітичної інформації, абстрактно-логічний метод, метод причинно-наслідкових зв'язків,

метод опису, метод конкретизації, метод формалізації – для визначення та задоволення інформаційних потреб користувачів обліково-аналітичної інформації, необхідної у формуванні управлінської стратегії підприємства, діалектичний метод, метод систематизації, метод узагальнення – для розробки рекомендацій щодо досягнення ефективності економічного механізму. Окрім того, для наочного представлення економічних даних, отриманих у процесі дослідження, автор широко застосовував можливості графічного методу.

Зміст дисертації відповідає її темі, засвідчує досягнення поставленої мети та розв'язання побудованих у логічній послідовності завдань.

Слід відзначити, що значна частина таблиць та рисунків, які наведені в дисертації, є авторською розробкою, що підвищує загальну цінність дослідження та свідчить про високий рівень самостійної роботи здобувача у процесі підготовки дисертації.

Обґрунтованість та аргументованість основних наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджуються системним підходом здобувача у процесі використання теоретико-методичного інструментарію та логікою побудови теоретичного матеріалу.

Крім того, додатковим підтвердженням достовірності основних положень дисертації є здійснений бібліографічний аналіз, значна інформаційна база, яка використана здобувачем у процесі дослідження. Необхідно відзначити, що наведені в роботі теоретико-методичні підходи та розроблені практичні рекомендації є свідченням вагомого самостійного внеску здобувача в науково-дослідну роботу, що може мати подальше використання як в науковій, так і в практичній діяльності в межах обраної дослідної проблематики.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих та наведених в дисертації підтверджується апробацією на науково-практичних конференціях, а також довідками про апробацію.

Дисертаційна робота складається із трьох розділів, що логічно між собою пов'язані та розкривають теоретичні і практичні аспекти обраної проблематики, а також новизну пропонованих наукових положень щодо економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування.

У першому розділі **«Теоретико-методичні підходи до формування економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств»** здобувачем здійснено ґрунтовний аналіз економічного механізму регулювання економічної діяльності (с. 25-28), підходів науковців щодо визначення сутності поняття «економічний механізм» (с. 28-29) та сформовано власне бачення сутності поняття «економічний механізм» (с. 30); визначено доцільність регулювання економічного механізму підприємства (с. 31-39); проаналізовано фактори впливу та регулювання ефективності економічного механізму підприємства (с. 33); класифіковано чинники, за якими регулюється економічний механізм підприємства (с. 36); проведено аналіз підходів вчених до визначення поняття «ефективність», «економічна ефективність» (с. 41-42) та наведено власне бачення дефініції «економічна ефективність» (с. 42); розглянуто методи регулювання ефективної діяльності підприємств (с. 44-56), інструменти регулювання економічного механізму (с. 56-60); підкреслено важливість складових ефективного регулювання економіки, як основи економічної політики (с. 61-64); досліджено інформаційне та законодавче забезпечення формування механізму ефективного регулювання економічної діяльності підприємств (с. 64-82); розроблено функцію залежності якості інформації з ймовірністю помилки, зауважуючи, що із ростом помилок якості інформації зменшується, тобто ці дві функції мають бути взаємопротилежні (с. 70-73); визначено особливості якісного інформаційного забезпечення та розглянуто правову базу ведення економічної діяльності промислових підприємств (с. 74-83).

У другому розділі **«Сучасний стан використання економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування»** завдяки проведеної оцінки тенденцій ефективної діяльності підприємств машинобудування (с. 85-102) узагальнено причинно-наслідкові зв'язки між політико-економічною ситуацією країни та галуззю машинобудування із відокремленням соціальних та технологічних особливостей, запропоновано шляхи до підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудування України (с. 103-108). В роботі проаналізовано динаміку змін обсягів реалізації продукції підприємств машинобудування Запорізького регіону (с. 109-114); запропоновано методичний підхід до прогнозування доходної частини від обсягів реалізації продукції із перевіркою значень за критеріями Фішера та Стьюдента (с. 115-122); окреслені перспективи виходу продукції вітчизняного машинобудування на зовнішні ринки (с. 123-126); визначена динаміка змін показників ефективності, ділової активності, фінансового стану підприємств машинобудування (с. 127-145); запропоновано методичний підхід до визначення комплексного інтегрального показника інвестиційної привабливості за допомогою ранжування показників ефективності, ділової активності, фінансового стану підприємств (с. 146-157).

У третьому розділі **«Удосконалення економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування»** визначено проблеми використання економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування (с. 160-172); запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємств машинобудування на основі інтегрального показника через середньозважену вартість капіталу з урахуванням зміни показників внутрішнього середовища підприємства (с. 173-185); обґрунтовано доцільність регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування за оцінки їх ефективності та пошуку вектора позитивного розвитку економіки підприємства

(с. 186-195); запропоновано методичний підхід до визначення взаємозв'язків між економічними показниками прибутковості та показниками рентабельності і ділової активності з метою корегування значень економічних показників й вирішення проблеми вибору оптимального напрямку розвитку (с. 186-203); запропоновано методичний підхід до моніторингу ефективності економічного механізму підприємств машинобудування, який передбачає оцінку внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, що дозволяє виміряти ризикоутворюючі чинники, визначити джерела фінансування діяльності з позицій окупності (с. 205-216); проведено діагностику фінансового стану підприємств на ймовірність ризику банкрутства за чисельними методиками зарубіжних та вітчизняних економістів (с. 217-224) із подальшим аналізом фінансового стану підприємства з найбільш високими показниками фінансових ризиків (с. 218-231).

В цілому, проведене дослідження цілком відповідає поставленій меті, що визначається темою дослідження та визначеним в зв'язку з цим дослідницьким завданням. Зазначена теза знаходить своє підтвердження у змісті дослідження, що визначає логіку та послідовність викладу матеріалу. Виходячи із вище означеного можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Ель-Бош Д.М. характеризується як самостійна, авторська робота, що однак не порушує норми законодавства про захист авторського права. Фактів порушення здобувачем академічної доброчесності не виявлено, на усі використані в роботі джерела інформації є посилання.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження

Наукова цінність результатів дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних положень, обґрунтуванні теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо створення економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування.

Проведений аналіз змісту роботи та публікацій Ель–Бош Д.М. дає підстави стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача у розвиток теоретичних, методичних положень і рекомендацій з питань формування економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств.

До вагомих наукових результатів можна віднести наступні:

на теоретичному рівні:

– надано визначення сутності поняття «економічний механізм», яке запропоновано розглядати як взаємодіючу систему методів, важелів та інструментів регулювання, нормативно-правових актів, інформаційного забезпечення, організаційно-адміністративної структури підприємства, спрямованих на досягнення економічного інтересу (с. 30);

– надано визначення сутності поняття «ефективність економічного механізму», яке запропоновано розглядати як успішність функціонування підприємства за існуючих правових, політичних, економічних, технологічних, соціальних умов, що вимірюється низкою індикаторів економічного стану (с. 42);

– сформовано класифікацію властивостей інформаційного забезпечення діяльності підприємства за критеріями якісних характеристик інформації, що дає змогу вирішувати проблеми і задачі у діяльності підприємств (с. 69);

– удосконалено класифікацію методів регулювання діяльності промислових підприємств, які враховують предметність, час, характер впливу на діяльність підприємств для реалізації стратегій їх розвитку (с. 52);

на практичному рівні:

– удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності функціонування економічного механізму підприємства шляхом використання критеріїв Фішера, Ст'юдента, що дозволяє проводити прогнозування показників

ефективності діяльності підприємств для повного використання виробничих потужностей (с. 115-122);

- сформовано методичний підхід до комплексно-інтегральної оцінки ефективності діяльності підприємств під впливом складових ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, прибутковості шляхом ранжуванням впливових показників, що дає змогу своєчасно виявляти проблеми економічного механізму та приймати ефективні рішення (с. 147-157);

- удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємств машинобудування, який ґрунтується на розрахунку інтегрального показника через середньозважену вартість капіталу шляхом врахування зміни показників внутрішнього середовища підприємства, що відображає рівень економічної та інвестиційної привабливості (с. 173-186);

- удосконалено методичний підхід до визначення впливу показників ділової активності на показники прибутковості з використанням матричного підходу, що дозволяє корегувати значення економічних показників та здійснювати вибір оптимального напрямку розвитку підприємства (с. 196-199);

- удосконалено методичний підхід до діагностики ефективності економічного механізму підприємств машинобудування, який передбачає виявлення ризиконебезпечних тенденцій внутрішнього фінансово-економічного середовища підприємства, визначення перспективних напрямків діяльності (с. 208-216).

Таким чином, теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи Ель-Бош Д.М. розвивають теоретичну базу щодо формування та використання економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств, здійснення оцінювання ефективності діяльності на засадах комплексності, ранжування, групування показників ефективної діяльності підприємств, діагностики ефективності економічного механізму та оцінки ефективності його функціонування.

Загалом, отримані Ель-Бош Д.М. наукові результати мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими та широко представлені науковій спільноті у публікаціях та під час участі у науково-практичних конференціях.

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Теоретична цінність результатів дисертаційного дослідження Ель-Бош Д.М. полягає у тому, що було удосконалено науково-методичні підходи щодо формування економічного механізму регулювання ефективної діяльності підприємств, а також здійснено його практичне застосування.

Ознайомившись із текстом дисертаційної роботи та публікацій Ель-Бош Д.М. можна стверджувати, що переважна більшість наукових положень, пропозицій і висновків, представлених у роботі, є обґрунтованими та не дають підстави сумніватися в їх достовірності. Наукова новизна та практична значущість дисертаційної роботи знайшли відповідне відображення у фахових наукових статтях, статті в періодичному науковому виданні іншої держави, матеріалах апробаційного характеру. При цьому кількісне і якісне представлення друкованих праць надають авторові офіційне право публічного захисту дисертаційної роботи. Усі основні наукові положення, висновки та пропозиції, які винесено на захист, одержано автором самостійно.

Теоретично значимими є такі результати: надано визначення сутності поняття «економічний механізм»; надано визначення сутності поняття «ефективність економічного механізму»; сформовано класифікацію властивостей інформаційного забезпечення діяльності підприємства; удосконалено класифікацію методів регулювання діяльності промислових підприємств.

Підтвердженням теоретичної цінності окремих результатів є їх використання у навчальному процесі економічного факультету Запорізького національного університету під час викладання дисциплін «Економіка

підприємства», «Фінансовий аналіз в фінансових установах та на підприємствах», «Фінансове планування» (довідка № 17/01.01-13 від 28.01.2021 р.).

При цьому, серед розробок автора, які мають практичне значення, доцільно відзначити: удосконалений методичний підхід до оцінки ефективності функціонування економічного механізму підприємства шляхом використання критеріїв Фішера, Ст'юдента; сформований методичний підхід до комплексно-інтегральної оцінки ефективності діяльності підприємств під впливом складових ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, прибутковості; удосконалений методичний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємств машинобудування; удосконалений методичний підхід до визначення впливу показників ділової активності на показники прибутковості з використанням матричного підходу; удосконалений методичний підхід до діагностики ефективності економічного механізму підприємств машинобудування.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає в тому, що результати дослідження апробовані в діяльності ТОВ «Запорізький механічний завод» для коригування діяльності (довідка № 1250-1/6 від 07.05.2020 р.), ПрАТ «Запорізький електровозоремонтний завод» (довідка № 5621 від 10.06.2020 р.), ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» (довідка № 8/1638 від 10.11.2020 р.).

На підставі вище зазначеного можна зробити висновок про те, що рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути успішно використані на підприємствах, оскільки удосконалені методичні підходи є уніфікованими та загальнодоступними, а дисертаційне дослідження у цілому має наукове та практичне значення.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

У відкритому друці за темою дисертації автором опубліковано 6 наукових праць, з них: 1 стаття в науковому періодичному виданні іншої держави, 3 статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз, 2 тез доповідей за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 2,13 друк. арк., які належать особисто автору.

Положення дисертаційного дослідження, які складають наукову новизну, повністю висвітлені у фахових виданнях, в науковому періодичному виданні іншої держави та обговорені на науково-практичних конференціях.

Перелік та вивчення змісту опублікованих статей та тез доповідей на конференціях дозволяє визначити, що Ель–Бош Д.М. виконала вимоги пунктів 9, 11, 12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами). На підставі цього апробацію результатів дисертаційної роботи Ель–Бош Д.М. слід вважати достатньою.

Аналіз наукових публікацій здобувача дає змогу стверджувати, що розкриті в них наукові положення мають практичну цінність і характеризуються високим рівнем самостійності роботи здобувача.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Ель–Бош Д.М. містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. У додатках є копії довідок про практичне використання результатів дослідження.

Загальний обсяг роботи становить 221 сторінку, з них основний текст викладений на 206 сторінках. Робота містить 48 таблиць, 40 рисунків (2 сторінки – таблиці і рисунки, які повністю займають площу сторінки).

Викладення матеріалу здійснено послідовно та обґрунтовано. Робота написана у науковому стилі, її зміст викладено у чіткій логічній формі та проілюстровано відповідними рисунками, таблицями, графіками.

За обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам, що встановлені Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи авторський підхід до вирішення досліджуваної проблематики та позитивну оцінку викладених положень, висновків та рекомендацій, необхідно відмітити ряд положень, які мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації, а саме:

1. У підрозділі 1.1 (рис. 1.7, с. 58) дисертаційної роботи представлені інструменти регулювання економічним механізмом підприємства, але не підкреслено, що вони стосуються зовнішнього регулювання. Вважаємо, що доцільно було б уточнити факт того, що інструменти мають зовнішній характер або доповнити їх інструментами внутрішнього впливу.

2. В дисертаційній роботі (розділ 1) автор підкреслює важливість прийняття та реалізації ефективного управлінського рішення у функціонуванні економічного механізму. Однак, на нашу думку, доцільно було б представити систему формування ефективного управлінського рішення у межах економічного механізму та подальшої його реалізації на підприємствах.

3. У другому розділі автор зазначає провідні напрями виробництва у галузі машинобудування, що розподілені за товарним принципом (с. 95-99). Доцільно було б представити результати виробництва підприємств

розподілених за товарними групами через показники прибутковості.

4. Автором удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності функціонування економічного механізму підприємства шляхом використання критеріїв Фішера, Ст'юдента та його використання дозволяє здійснити прогноз чистого доходу від реалізації продукції підприємств машинобудування (с. 115-122). На нашу думку, доцільно було б навести результати його апробації на прикладі підприємств декількох областей для порівняння результатів дослідження, а також уточнити що описує сам метод.

5. В підрозділі 3.1 сформовано методичний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємств машинобудування на основі інтегрального показника через середньозважену вартість капіталу з урахуванням зміни показників внутрішнього середовища підприємства (с. 173-186). Вважаємо, що доцільно було б уточнити чому показник середньозваженої вартості капіталу покладено за основу в удосконаленому методичному підході, конкретизувати переваги його апробації на підприємствах.

6. В підрозділі 3.3 автор наводить оцінку ймовірності банкрутства на прикладі підприємств машинобудування (с. 217-220), але доцільно було б згрупувати розрахунки за різними моделями в одну таблицю, пояснити чому відрізняються результати оцінки банкрутства за різними моделями, сформулювати пропозиції до відновлення ефективності діяльності аналізованих підприємств, що підвищило б практичну значущість отриманих результатів.

Зазначені зауваження та рекомендації не зменшують теоретичну та практичну значимість дослідження Ель–Бош Д.М., а дають змогу кращим чином розкрити актуальність теми і можуть бути використані в подальшій науковій роботі автора.

Загальний висновок

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Ель–Бош Даліль Монтаївни на тему «Економічний механізм регулювання ефективної діяльності підприємств машинобудування» є комплексним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що розкриває актуальні питання теорії та практики здійснення регулювання діяльності підприємств на підставі використання ефективного економічного механізму. Дисертаційне дослідження характеризується високим рівнем самостійної роботи, вираженою авторською позицією щодо формулювання висновків та рекомендацій, здатністю автора креативно мислити, опрацювати теоретичний і практичний матеріал.

Зазначене вище дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційна робота Ель–Бош Д.М. виконана з дотриманням норм академічної доброчесності, на належному теоретичному та практичному рівні, за своїм змістом, оформленням, актуальністю та глибиною вирішення наукових завдань й розроблення практичних рекомендацій відповідає вимогам, що передбачені Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами), а її авторка, Ель–Бош Даліль Монтаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
ректор Київського кооперативного
інституту бізнесу і права

І.В. Охріменко